

ИВАНА АНТОНИЋ
(Нови Сад)

О ЈЕДНОМ СИНТАКСИЧКО-СЕМАНТИЧКОМ МОДЕЛУ С ЛОКАТИВОМ*

Предмет рада је један синтаксичко-семантички модел, чији је дистинктивни елемент локатив с предлогом У и релевантним обележјем живо (+): људско биће. Овај модел се остварује у три различите варијанте — с интранзитивним или транзитивним глаголом одређене семантичке класе и у колокацијској вези с именицом / заменицом одређене семантичке класе. Одговарајућим аналитичким поступком, све три варијанте овога модела осветљавају се из синтаксичко-семантичке и прагматичке перспективе.

Кључне речи: лингвистика, српски језик, стандард, синтакса, семантика, синтаксичка семантика, прагматика, пресупозиција, локатив, предлог У, каузативни глагол.

У прилогу који следи позабавићу се једним синтаксичко-семантичким моделом површински једнопредикатске (тзв. просте) реченичне структуре чији је дистинктивни синтаксички елемент локатив с предлогом У. Намера ми је да одређеним аналитичким поступком понудим заправо реинтерпретацију синтаксичко-семантичке структуре датог модела, на који је, посматрано из једне могуће перспективе, у литератури својевремено скренута пажња.¹ Ради се о моделу који се

* Овај рад је рађен на пројекту 148010 „Стандардни српски језик: синтаксичка, семантичка и прагматичка истраживања“, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Владе Републике Србије из програма Основних истраживања.

¹ Једну интерпретацију локатива у датом типу структуре својевремено је дала Татјана Батистић (Батистић 1971), разматрајући тада улогу локатива првенствено кроз призму тзв. синтаксичке синонимије. Иначе, у њеној студији посвећеној овом падежу (Batistić 1972), овај тип локатива није посебно обрађен. У поглављу „Синтакса и семантика падежа“ у *Синтакси савременог српског језика* (Антонић 2005: 119-300 у: П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, Људ. Поповић, С. Танасић, Б. Тошовић 2005), у одељку о локативу, овај модел је изостављен јер је изискивао шире објашњење и више простора но што сам имала на располагању.

формализује у три различите синтаксичко-семантичке варијанте (А, Б1 и Б2), с тим да су две варијанте, синтаксички гледано, структуриране идентично (Б1 и Б2). Која ће се од две основне варијанте (А или Б) појавити у конкретној реализацији реченице, биће условљено избором глаголске лексеме одговарајућег глаголског рода, или ће, у одређеним случајевима, зависити од говорникове прагматичке хијерархизације референата, па ће у зависности од тога њима бити додељене различите синтаксичко-семантичке позиције. При том, устројавање овога модела условљено је јасно омеђеним лексичко-семантичким инвентаром, како глагола тако и именице / заменице. Синтаксичка јединица у локативу по правилу је обавезни елеменат структуре у варијанти А и Б1, а у зависности од лексичког избора факултативни или обавезни елемент структуре у варијанти Б2.

Симболичким записом² варијанте овога модела представљам на следећи начин:

- А. $S = \{ \text{Subj} [\leftarrow N_{\text{Nom}}] + V_{\text{InTranz}} + Y N/\text{Pro}N_{\text{Lok}} \} /$
 $S = \{ \text{Subj} [\leftarrow N_{\text{Nom}}] + \{ V_{\text{Tranz}} \text{ CE} \}_{\text{InTranz} = \text{Med}} + Y N/\text{Pro}N_{\text{Lok}} \}$
- Б. $S = \{ \text{Subj} [\leftarrow N_{\text{Nom}}] + V_{\text{Tranz}} + \text{Obj} [\leftarrow \emptyset N_{\text{Ak}}] + Y N/\text{Pro}N_{\text{Lok}} \}$
- Б1. $S = \{ \text{Subj} [\leftarrow N_{\text{Nom}}] + V_{\text{Tranz}} + \text{Obj} [\leftarrow \emptyset N_{\text{Ak}}] + Y N/\text{Pro}N_{\text{Lok}} \}$
 при чему $N_{\text{Nom}} \neq Y N/\text{Pro}N_{\text{Lok}}$ (= НЕеквивалентност референата)
- Б2. $S = \{ \text{Subj} [\leftarrow N_{\text{Nom}}] + V_{\text{Tranz}} + \text{Obj} [\leftarrow \emptyset N_{\text{Ak}}] + Y N/\text{Pro}N_{\text{Lok}} \}$
 при чему $N_{\text{Nom}} = Y N/\text{Pro}N_{\text{Lok}}$ (= еквивалентност референата)

Наведене варијанте репрезентују примери типа:

- А. СТРАХ је све више растао *У Олги*. /
 СТРАХ се одједном пробудио *У Олги*.
- Б1. Пробудила је НЕМИР *У њему*.
- Б2. Савладала је ТРЕМУ *У себи* ...

Дакле, дистинктивни елемент ове структуре јесте локатив с предлогом У уз услов да именица у локативу има обележје живо (+): људско биће, или да се ради о личној заменици. У варијанти А такав

² Символи и скраћенице: Obj — објекат; N — номинална форма; N_{Nom} — номинална форма у номинативу; $\emptyset N_{\text{Ak}}$ — номинална форма у слободном акузативу; $Y N/\text{Pro}N_{\text{Lok}}$ — номинална или прономинална форма у локативу с предлогом У; S — реченица; Subj — субјекат; V — предикација реченична; V_{Tranz} — предикација транзитивна; V_{InTranz} — предикација интранзитивна; $V_{\text{InTranz} = \text{Med}}$ — предикација интранзитивна = медијална; { } — скуп нужних елемената који изграђују једну реченичну структуру; { } — скуп нужних елемената који изграђују један унутарреченични сегмент; + — повезује се; = — једнако је (једнакост формалних јединица); \neq — није једнако / није еквивалентно; $[\leftarrow X]$ — реализује се у форми X у површинској структури реченице; $[\rightarrow]$ — парафразира се / има значење; $[\leftrightarrow]$ — приближна семантичка еквивалентност (семантичка једнакост у већем делу семантичког поља); $[\rightarrow \text{PRS}]$ — пресупозиција; / — или, односно.

локатив стоји уз интранзитивне, а у варијанти Б уз транзитивне глаголе, у оба случаја уз глаголе такве семантичке класе којом се денотира настајање, подстицање, трајање, замирање, гашење, или промена у интензитету, у начелу било које појаве, а конкретно у овом моделу такви се глаголи појављују у колокацијској³ вези с именицама човекових психофизиолошких или менталних стања, осећања или расположења. У појединим случајевима таква колокацијска веза може представљати истовремено и тзв. декомпоновану структуру која заступа одговарајућу базичну глаголску лексему (нпр. *ћробудийћи немир* [→ *узнемирийћи*]). При том се у варијанти А, са интранзитивним глаголом, или транзитивним глаголом с формантом СЕ (који анулира транзитивност и успоставља синтаксичко-семантичку интранзитивност, односно медијалност), именица из наведене класе појављује у позицији левог аргумента, у номинативу као граматички субјекат, а у варијанти Б, са транзитивним глаголом, у позицији десног аргумента, у акузативу као граматички објекат. То су глаголи типа: *бљеснуийћи, будийћи / ћробудийћи (се), гасийћи / угасийћи (се), живеийћи, замираийћи / замреийћи, изазиваийћи / изазваийћи, јавийћи (се), оживљаваийћи / оживеийћи, ћовећаваийћи / ћовећаийћи (се), ћодсийцаийћи / ћодсийакнуийћи, ћокренуийћи (се), ћоћушийцаийћи / ћоћусийийћи, раћаийћи се, разбукћиваийћи / разбукћийцаийћи (се), расћалываийћи / расћалиийћи (се), расћийћи / ћорасћийћи, савладаваийћи / савладаийћи, смириваийћи / смирийийћи (се), ћирајаийћи, убийийћи, увећаваийћи (се), умириваийћи / умирийийћи, усћиваийћи, охладийийћи (се)* и сл.; и именице типа: *агресивносћ, безнадежносћ, безосећајносћ, бес, гађење, гнев, горчина, дејресија, емоције, жеља, живоић 'животна енергија', жудња, зебња, инаийћ, љубомора, мисао, мржња, нада, несигурносћ, несћокојсћиво, ћожуда, ћркос, срећа, сруба, сћид, сћирасћ* и сл.⁴

Приступ (1):

Појам денотиран локативом с предлогом У, исказан именицом или заменицом, формализован је као 'живи' (псеудо)локализатор, који, на први поглед, семантички представља (псеудо)посесора, а субјекат у структури с интранзитивним глаголом (или синтаксичко-семантички интранзитивном глаголском структуром), и објекат у структури с транзитивним глаголом, јесу појмови који означавају човеково пси-

³ О колокацијама, концизно, са добрим избором литературе, уп. Рrčić 1997 и Рrčić 2008².

⁴ Будући да ми овде предмет пажње није лексичка анализа ових глагола / именица, овом приликом нећу се задржавати на њиховој међусобној колокацијској вези у сваком конкретном случају. Наиме, не мора сваки глагол из дате семантичке класе бити комбинаторан са сваком именицом из дате семантичке класе.

хофизиолошко или ментално стање, осећање, расположење, формализовани као (псеудо)објекат локализације, семантички представљају (псеудо)посесум.⁵ Уп.:

- А. СТРАХ је све више растао *У Олги*. [↔ Све више је растао *Олгин сѝрах.*] /
СТРАХ се одједном пробудио *У Олги*. [↔ Одједном се пробудио *Олгин сѝрах.*]
Б₁. Пробудила је НЕМИР *У њему*. [↔ Пробудила је *његов немир.*]
Б₂. Савладала је ТРЕМУ *У себи* ... [↔ Савладала је *своју тѝрему* ...]

Приступ (2):

Међутим, важна семантичка особеност глагола који припадају поменутој семантичкој класи, и који у колокацијској вези с именицама наведене класе конституишу овај синтаксичко-семантички модел, јесте и то да они у датом реченичном моделу истовремено имплицирају и тзв. КАУЗАТИВНУ глаголску структуру, тј. сложено, двокомпонентно значење, које сажима лексички садржај две глаголске лексеме. Њихово се значење може свести на метајезичку формулу 'учинити да X V', којом се потврђује да семантика ових глаголско-именичких колокацијских веза, синтаксички посматрано, кондензује сложену, двочлану реченичну структуру репрезентовану семантички непотпуним глаголом (= каузативна компонента) у основној, матричној структури, и комплементном клаузом с везником ДА и основним глаголом. И управо из овог семантичког обележја произилази да појам у локативу семантички заправо представља НОСИОЦА психофизиолошког или менталног стања, осећања, расположења, те да заступа ГРАМАТИЧКИ СУБЈЕКАТ одговарајуће базичне субординиране предикације чији је пак експонент граматички субјекат у структури с интранзитивним глаголом (или синтаксичко-семантички интранзитивном глаголском структуром), односно објекат у структури с транзитивним глаголом. Уп.

- А. СТРАХ је све више растао *У Олги*. [→ Учињено је ДА се *Олга* све више боји.] /
СТРАХ се одједном пробудио *У Олги*. [→ Учињено је ДА се *Олга* одједном боји.]
Б₁. Пробудила је НЕМИР *У њему*. [→ (*Она*) Учини́ла је ДА се *он* узнемири.]
Б₂. Савладала је ТРЕМУ *У себи* ... [→ (*Она*) Учини́ла је ДА *она (сама)* не осећа трему ...]

⁵ У поменутом раду, Батистић 1971, ауторка је анализу усмерила управо на тестирање комутабилности у смеру локатив → посесивни придев / посесивна заменица и у смеру посесивни придев / посесивна заменица → локатив.

Таква семантичка интерпретација омогућује и да се уочи и семантичка разлика синтаксички истоветне варијанте Б1 и Б2. У варијанти Б1 граматички субјекат [→ граматички субјекат каузалне предикације] и носилац стања, осећања, расположења — експонент дубинског граматичког субјекта [→ граматички субјекат комплементне клаузе с глаголом који је у семантичкој бази именице из групе човекових психофизиолошких или менталних стања, осећања, расположења] упућују на различите референте. У варијанти Б2, међутим, граматички субјекат [→ граматички субјекат каузалне предикације] и носилац стања, осећања, расположења — експонент дубинског граматичког субјекта [→ граматички субјекат комплементне клаузе с глаголом који је у семантичкој бази именице из групе човекових психофизиолошких или менталних стања, осећања, расположења] упућују на истог референта, па се у овој варијанти основног модела наизглед остварује својеврсна РЕДУПЛИКАЦИЈА СУБЈЕКТА [→ граматички субјекат каузалне предикације еквивалентан је граматичком субјекту комплементне клаузе с глаголом који је у семантичкој бази именице из групе човекових психофизиолошких или менталних стања, осећања, расположења, с тим што је семантички субјекат каузалне предикације АГЕНС, а субјекат комплементне предикације ПСЕУДОАГЕНС, тј. НОСИЛАЦ стања, осећања, расположења].

У приступу (1) замена локатива посесивним придевом / посесивном заменицом у парафрази потврђује само постојање својеврног (псеудо)посесивног односа између појма у локативу = (псеудо)локализатора / (псеудо)посесора и појма у номинативу / акузативу = (псеудо)објекта локализације / (псеудо)посесума, а не и потпуну семантичку еквивалентност сваке појединачне варијанте основног модела и понуђених синтаксичких парафраза. Наиме, у поље тзв. опште егзистенцијалне пресупозиције⁶ улази припадност човеку психофизиолошких и менталних стања, осећања, расположења као својстава која су му, као таквом, инхерентна, па се посесивни однос између таквих референата, по правилу, језички посебно не формализује средствима намењеним за то. Међутим, уколико сазнање о нечијем стању, осећању, расположењу манифестованом раније у прошлости представља део заједничког искуства говорника и његовог саговорника, дакле, када тај податак представља тзв. посебну егзистенцијалну пресупозицију, онда се посесивни однос између таквих референата језички може формализовати средствима намењеним за то (у овом случају посесивним придевом / посесивном заменицом) управо зато да се и та прагма-

⁶ Уп. Levinson 1983; Yule 1996; Grundy 2000/2008³.

тичка чињеница искаже реченичном пропозицијом. Па тако, ако се моделом с локативом упућује на то да се именовано стање, осећање, расположење везује за субјекат само у ситуацији о којој се управо реферише (а), онда семантичка парафраза дата у приступу (1) не одговара значењу посматраног реченичног модела. Ако пак претпоставимо одговарајући контекст за дату реченицу, онда она може упућивати на то да се именовано стање, осећање, расположење везује за субјекат и ван референтне ситуације [\rightarrow PRS и раније се јављало / и иначе је својствено субјекту], тј. да се у њој само поново изазива (б), па у том случају наведена парафраза представља одговарајући семантички еквивалент прагматичке семантике датог реченичног модела. Но, и у том случају парафраза с посесивним придевом / посесивном заменицом не представља еквивалентну структуру датом моделу са становишта синтаксичке семантике, јер остаје на нивоу једнопредикатске реченице (дакле, не разрешава сложену семантичку структуру глаголско-именичке везе) и појму у локативу придаје статус граматичког субјекта (А) / објекта (Б) матричне структуре па тиме и статус елемента хијерархијски више синтаксичке јединице, а не оне којој заиста и припада. Стога би, у овом случају, таква парафраза представљала значењску интерпретацију на првом семантичком нивоу (или тзв. прву парафразу). Уп.:

- А. Страх је све више растао *У Олги*. [\rightarrow Све више је растао *Олгин сѝрах*. \rightarrow Учињено је ДА се *Олга* све више ПОНОВО боји. \rightarrow PRS страх је Олги и раније био својствен]
- СТРАХ се одједном пробудио *У Олги*. [\rightarrow Одједном се пробудио *Олгин сѝрах*. [\rightarrow Учињено је ДА се *Олга* одједном ПОНОВО боји. \rightarrow PRS страх је Олги и раније био својствен]
- Б1. Пробудила је немир *У њему*. [\rightarrow Пробудила је *његов немир*. \rightarrow Учинила је ДА се *он* ПОНОВО узнемири. \rightarrow PRS немир му је и раније био својствен]
- Б2. Савладала је трему *У себи* ... [\rightarrow Савладала је *своју ѝрему* ... \rightarrow Учинила је ДА *она* ВИШЕ НЕ осећа трему ... \rightarrow PRS трема јој је и раније била својствена]

Парафраза понуђена у приступу (2), у случају значења (а) потпуни је синтаксичко-семантички еквивалент. У случају значења (б) неопходно ју је допунити одговарајућим прилогом који сигнализира пресупозицију [\rightarrow PRS стање X и раније је било својствено субјекту Y] и тада она представља значењску интерпретацију на другом семантичком нивоу (или тзв. другу парафразу). Истовремено парафраза да-

та у приступу (2) одражава и потпуну синтаксичко-семантичку еквивалентност будући да, у случају оба значења — (а) и (б), разрешава и сложену семантичку структуру глаголско-именичке везе, и сложену синтаксичку структуру, јер појам у локативу смешта у синтаксичку јединицу хијерархијски нижег ранга, дакле, у позицију граматичког субјекта зависне предикације. Приступ (2), дакле, омогућује да се уочи да се у случају овога модела, и то у све три његове варијанте, ради, заправо, о само површински једнопредикатској (тзв. простој) реченици чија је базична структура двопредикатска (тзв. сложена) реченица.

Литература

- Антонић 2005: Ивана Антонић, *Синтакса и семантика њадежа*. У: П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, Људ. Поповић, С. Танасић, Б. Тошовић, *Синтакса савременог српског језика. Простја реченица*. У редакцији академика М. Ивић. Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска, 2005, 119–300.
- Батистић 1971: Татјана Батистић, О семантичким условима који регулирају дистрибуцију посесивних конструкција типа „његов немир“. *Прилози проучавању језика*, Нови Сад, књ. 7, 1971, 55–62.
- Batistić 1972: Tatjana Batistić, *Lokativ u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik (Biblioteka Južnoslovenskog filologa, Nova serija, knj. 3), 1972.
- Grundy 2000/2008³: Peter Grundy, *Doing Pragmatics*. London: Hodder Arnold, 2008: treće izdanje.
- Levinson 1983: Stephen C. Levinson, *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Prčić 1997: Tvrтко Prčić, *Semantika i pragmatika reči*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1997.
- Prčić 2008²: Tvrтко Prčić, *Semantika i pragmatika reči*. Novi Sad: Zmaj, 2008: drugo, dopunjeno izdanje.
- Yule 1996: George Yule, *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 1996.

Summary

Ivana Antonić

ON A SYNTACTIC-SEMANTIC MODEL WITH THE LOCATIVE CASE

The topic of this paper is a syntactic-semantic model whose distinctive element is the locative case with the preposition U (IN) and the relevant feature (+) human being. This model is realized in three different variants — with the intransitive (A) or transitive verb (B), where the nominative in the function of subject and the locative indicate different (B1) or the same (B2) referents. Furthermore, the verb belongs to a semantic class which denotes emerging, stimulation, duration, fading away, diminishing or change in the intensity, in principle, of any phenomenon, and concretely in this model such verbs appear in the collocational link with the nouns implying man's psychological, physiological or mental states, feelings or mood. With an adequate ana-

lytic procedure, all the three variants of this model are approached from the syntactic-semantic and pragmatic perspective. The paper points to the causative semantics of these structures, reduced to the metalinguistic formula 'make that X V', which confirms that the semantics of these verb-noun collocational links, syntactically speaking, condenses a complex two-member sentential structure represented by the semantically deficient verb (= causative component) in the basic, matrix structure, and the complement clause with the conjunction DA (THAT) and the basic verb. And precisely from this semantic feature there follows that the notion in the locative case semantically, actually, represents the BEARER of a physiological, physiological or mental state, feeling, mood, so that it represents the GRAMMATICAL SUBJECT of the corresponding basic subordinated predication whose exponent, actually, is the grammatical subject in the structure with the intransitive verb (or with the syntactically-semantically intransitive verb structure), that is the object in the structure with the transitive verb. Two possible semantic interpretations of this model are presented: the one related to the referential pointing to the situation (a) and the other when the sentential proposition also includes the corresponding presupposition (b).